

Globalna pravednost i siromaštvo u svijetu u interpretaciji Thomasa Poggea

Branko Zebić*

Sažetak

Thomas Pogge uzrok siromaštva u svijetu vidi prije svega u strukturalnim odnosima, u aktualnome globalnom institucionalnom poretku koji je u mnogim segmentima detaljno izgrađen u posljednjih dvadesetak godina tj. od završetka hladnoga rata. Da bi se reformirao postojeći poredak zbog kojega dnevno umire pedeset tisuća ljudi, potrebno je zagledati se dalje u prošlost, sve do Westfalskoga sporazuma u 17. stoljeću te istovremeno od globalizacije načiniti učinkovit demokratski proces, što je zadatak svih »običnih« građana. Jedino je tako moguće novu političku i gospodarsku arhitekturu svijeta oblikovati na dobrobit svih — a ne, kao do sada, na sve veću korist malobrojne financijske i poslovne elite. Za razliku od Johna Rawlsa, kojem je ideja pravednosti temelj uređenja moderne zapadne liberalne države, Pogge pravednost stavlja u širi globalni kontekst. U članku su također prikazana i Poggeova konkretna rješenja za suzbijanje svjetskoga siromaštva, primjerice, reforma farmaceutske industrije na kojoj radi s grupom stručnjaka različitih područja već duži niz godina. Ključne riječi: Thomas Pogge, siromaštvo, globalna pravednost, institucionalni kozmopolitizam, moralni univerzalizam, negativna moralna dužnost, globalni teret bolesti

Uvod

Tema siromaštva, malo pomalo, sve se više probija kao svjetski, globalni problem. Ne sagledava se više isključivo kao problem nekih dalekih ljudi čija nas se sudbina ne tiče. Rezultat te polagane promjene u svijesti prosječnog čovjeka modernoga zapadnog društva proizlazi iz promijenjenoga društvenog konteksta u kojem se sagledavaju svjetski problemi. Živimo, naime, u vremenu »globalno-

* Mr. sc. Branko Zebić, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske. Adresa: Trg N. Š. Zrinskog 7–8, 10 000 Zagreb, Hrvatska. E-mail: branko.zebic@mvep.hr

ga sela« te vrtoglavih tehnoloških i političkih promjena na sve »manjem« i sve napučenijem planetu.

Promjenu svijesti o siromaštvu kod intelektualne i političke elite u svijetu dugujemo u dobroj mjeri jednomu njemačkom filozofu i američkom profesoru, nositelju katedre za filozofiju i međunarodne odnose na Sveučilištu Yale u SAD-u. Riječ je o Thomasu Poggeu (r. 1953.), učeniku glasovitoga Johna Rawlsa. Pogge je u velikoj mjeri posvetio svoju znanstvenu karijeru ovom nefilozofijskom pojmu i problemu koji se naziva najvećom pošasti našega doba, sramotom koja leži na savjesti modernoga čovjeka, naročito na savjesti građanina bogatoga Zapada.

1. *Uzrok i razmjeri siromaštva u svijetu*

U svijetu od posljedica siromaštva godišnje umire osamnaest milijuna ljudi, tj. svaka treća osoba od ukupnoga broja umrlih¹. Brojka je zapanjujuća promatraju li se statistički pokazatelji godišnje, ali promatraju li se isti pokazatelji po danu ili iz sata u sat ne prestaje čuđenje slabije upućenih u ovaj problem. Iz istoga, naime, razloga svakoga dana umire pedeset tisuća ljudi, od toga dvadeset i devet tisuća djece u dobi do pet godina. Samo u posljednjih dvadeset godina — od kraja hladnoga rata, velike pobjede neoliberalnoga koncepta i početka stvaranja novoga svjetskog poretka — zbog siromaštva je prerano umrlo 360 milijuna ljudi.

Na početku ovoga stoljeća više od milijardu ljudi kronično je pothranjeno, 884 milijuna nema pristupa pitkoj vodi, dvije milijarde osoba nema osigurane osnovne lijekove, 924 milijuna ljudi nema odgovarajući ili čak nikakav smještaj². U ovih nekoliko rečenica u najkraćim se crtama, prema statističkim podacima, mogu predočiti razmjeri siromaštva koje vlada čak i danas, na početku 21. stoljeća.

Polazeći od tih alarmantnih i pomalo nevjerojatnih podataka UN-a, Svjetske banke i drugih međunarodnih organizacija, Thomas Pogge sebi i drugima postavlja dva pitanja. Prvo: »Kako je moguće da polovica čovječanstva i dalje živi u teškom siromaštvu, unatoč izvanredno velikomu ekonomskom i tehnološkom napretku i unatoč prosvijećenim moralnim normama i vrijednostima naše

1 Pogge na više mjesta rabi podatak o 18 milijuna umrlih godišnje u svijetu od posljedica siromaštva. Kod svih pokazatelja o siromaštvu služi se podacima, izvješćima i statistikama međunarodnih organizacija, osobito Svjetske zdravstvene organizacije, Svjetske banke, UNDP, UNICEF, FAO. Usp. Thomas Pogge, *Politics as Usual*, Cambridge, Polity, 2010 (odsad skraćeno PaU) str. 11–12 i Thomas Pogge, *World Poverty and Human Rights*, Cambridge, Polity, 2008 (odsad skraćeno WPHR), str. 103–104 i bilješke na str. 265–266. Do samoga broja mrtvih godišnje zbog siromaštva dolazi analizom spomenutih javnih podataka. Već pukim zbrajanjem broja umrlih od npr. pothranjenosti te danas izlječivih bolesti dijareje, malarije, dječjih bolesti itd. dolazi do zaključka da najmanje jedna trećina svih umrlih umire zbog siromaštva (usp. PaU, bilješka 10 na str. 205).

Usp. također: http://www.who.int/whr/2004/annex/topic/en/annex_2_en.pdf; videno 13. 03. 2012. i http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/GBD_report_2004update_full.pdf; videno 13. 03. 2012.)

2 PaU str. 11–12.

izrazito dominantne Zapadne civilizacije?« I drugo: »Zašto mi, građani bogatih Zapadnih država, ne smatramo u najmanju ruku moralno problematičnim da svijet kojim tako nadmoćno dominiramo opterećuje toliko mnogo ljudi oskudnim i inferiornim startnim pozicijama?³«

U drugome pitanju Pogge dobrim dijelom već odgovara na prvo, tvrdeći da se Zapad ne smatra moralno odgovornim odnosno ne vidi moralni problem kada je riječ o siromaštvu u svijetu. Iz takvoga brzog zaključka ili predrasude samo se od sebe nameće da se ovaj problem pripisuje nesretnim okolnostima: podneblju, klimi, civilizacijskim i kulturološkim poteškoćama. A ako već nekoga osobno treba okriviti za tako strašne brojke, onda su to lokalni tirani, diktatori i autokrati koji prirodna bogatstva svojih država otimaju samo za sebe. U krajnjoj liniji, moglo bi se reći, odgovornost leži i na samome siromašnom stanovništvu koje dopušta takvu vladavinu.

Međutim, Poggeovi su zaključci drukčiji. Ne poričući utjecaj »lokalnih čimbenika« ili nemoral nacionalnih korumpiranih elita u dijelovima svijeta gdje vlada siromaštvo, pita se tko je ovlastio te vlasti da predstavljaju narode. Siromašni sigurno neće potvrditi da su to oni učinili. Odgovorit će, smatra Pogge, da svoje vlastodržce nisu ovlastili ni za što što odstupa od slobodnih i *fair* izbora. Nižu se slična pitanja: Tko uvažava te i takve autokrate i tirane? Tko im omogućuje zaduživanje u inozemstvu? Tko prisiljava siromašne države, mlade demokracije, na vraćanje dugova kojim su ih zadužile nedemokratske vlasti? Tko nedemokratskim režimima prodaje oružje kojim se domicilno siromašno stanovništvo drži u pokornosti? Odgovor je jednostavan: odgovornost leži na Zapadu koji sve to omogućava i čak podržava⁴.

Međutim, Pogge ne moralizira. Kod njega nije prvenstveno riječ ni o političkoj kritici Zapada i zapadnih političara koji bi se jednostavno trebali promijeniti, postati moralni, te bi na taj način bio riješen problem siromaštva u svijetu, jednako kao i drugi problemi u političkoj domeni. Problem je dublje, strukturalne naravi. Pogge razotkriva nepravedni *globalni institucionalni poredak* kao izvor i glavni generator siromaštva. Taj poredak od kraja hladnoga rata dominantno kreiraju Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond, Svjetska trgovinska organizacija i sedam najrazvijenijih država svijeta, poznatih pod kraticom G7. Najbogatije države svijeta i međunarodne organizacije štite prije svega interese svojih domaćih poslovnih i financijskih elita.

Pogge ruši predrasude prema kojima živimo u najboljem od mogućih svjetova, u kojem se problem siromaštva i ostale nedaće s njime povezane uspješno rješavaju milenijskim razvojnim ciljevima UN-a, na primjer. Ovoj udobnoj i ohrabrujućoj slici svijeta suprotstavlja drukčiju analizu javno dostupnih podataka, iz koje je vidljivo da se problem *krajnjega siromaštva*⁵ neznatno, ako i uopće,

3 WPHR str. 3.

4 Usp. WPHR, str. 145–150.

5 *Krajnje siromaštvo* (eng. *extreme poverty*) službeni je pojam kojim se označava onaj dio svjetske populacije kojem pripada po članu obitelji na dan najviše 1,25 dolara, procijenjeno prema paritetu kupovne moći (\$1,25 odnosi se na SAD i indeks cijena iz 2005. godine). S druge strane, u

smanjuje. Problem se djelomično rješava velikim gospodarskim rastom pojedinih država (Kine, primjerice) koje su donedavno obilovale izrazito siromašnim stanovništvom, a u posljednje vrijeme proživljavaju snažan gospodarski rast. No razlike između bogatih i siromašnih u tim, ali i nekim zapadnim državama (SAD-u, primjerice), sve su očitije, što je rezultat iste politike koja štiti interes malenoga dijela populacije. Sve su veće razlike bogatih i siromašnih, globalno promatrano, unatoč gospodarskomu rastu.

Pogge problemu siromaštva pristupa sa svih strana: fenomenološki, filozofski, politički i praktično. Ne libi se usporediti, posebno u svojim novijim radovima, posljedice ovoga zla s onima koje je proizveo nacizam. Uspoređuje ova dva fenomena ne samo zbog broja žrtava, već i radi sličnosti obrane suodgovornih, u koje osim spomenutih elita Pogge ubraja i obične građane, kako one u nacističkoj Njemačkoj tako i naše suvremenike (nas!⁶) u zapadnim demokracijama, koji su odgovorni za politiku koja se u njihovo ime i za njih provodi. Postoji, doduše, i bitna moralna razlika, ističe Pogge. Zločin nacizma bio je planiran, dok je umiranje 18 milijuna ljudi godišnje plod, prije svega, navedenih strukturalnih odnosa u svijetu, ali i *nezainteresiranosti, nebrige i nemara* modernoga čovjeka, posebice moćnih političkih i financijsko-poslovnih elita.

2. Siromaštvo kao indikator kršenja ljudskih prava

Analizirajući ovakav razvoj događaja, Pogge vidi putokaz za rješenje u provedbi davno utemeljenih ljudskih prava. Polazi od 28. članka UN-ove Opće deklaracije o ljudskim pravima: »Svatko ima pravo na društveni i međunarodni poredak u kojem se prava i slobode utvrđene ovom Deklaracijom mogu potpuno ostvariti.« i članka 25: Svatko ima pravo na životni standard koji odgovara zdravlju i dobrobiti njega samoga i njegove obitelji, uključujući prehranu, odjeću, stanovanje, liječničku njegu i potrebne socijalne usluge, kao i pravo na sigurnost u slučaju nezaposlenosti, bolesti, nesposobnosti, udovištva, starosti ili nekoga drugog nedostatka sredstava za život u uvjetima koji su izvan njegove kontrole.

Pogge smatra da je koncept ljudskih prava najbolji za određivanje složenih i međunarodno priznatih kriterija kojima se procjenjuje temeljna pravednost nekoga društva. Ljudska prava u kontekstu globalne nepravednosti i primjene dvostrukih standarda u sagledavanju moralnoga univerzalizma sadržaj su većeg broja

kategoriju *teškog siromaštva* (eng. *severe poverty*) potpadaju svi koji na dan raspolažu s najviše 2,5 dolara po paritetu kupovne moći. Prema procjeni Svjetske banke više od 21 posto svjetskog stanovništva u 2005. godini, odnosno 1 milijarda i 377 milijuna ljudi živjelo je u *krajnjem siromaštvu*, dok ih je u kategoriji *teškog siromaštva* bilo čak 48 posto.

- 6 S obzirom da je Hrvatska potpisivanjem Ugovora o pristupanju u prosincu prošle godine postala državom pristupnicom Europskoj uniji te da se referendumom održanim u siječnju ove godine opredijelila za punopravno članstvo u ovoj zajednici europskih naroda, moglo bi se umjesto »naše suvremenike« reći i »nas«, jer i »mi« postajemo dio onih koji usmjeravaju glavna politička, gospodarska i socijalna kretanja u svijetu, a time postajemo i suodgovorni za učinke politikā koje ta kretanja predvode.

Poggeovih radova u kojima problemu siromaštva prilazi s *teorijske* strane. Pojam ljudskih prava, uz pojam moralne univerzalnosti, jedan je od ključnih pojmova Poggeova shvaćanja *globalne pravednosti*.

Pogge smatra da živimo u vremenu najmasovnijega kršenja ljudskih prava. Pritom izdvaja temeljna ljudska prava koja naziva *moralnim ljudskim pravima* (za razliku od *pravnih ljudskih prava* koja se mogu različito propisati) ili *socioekonomskim pravima* kao što su pravo na hranu, vodu, lijekove i stanovanje. Odgovor na pitanje zbog čega se takav stav o masovnom kršenju ljudskih prava siromašnih ne percipira bjelodano leži u činjenici da se uskraćenost objekata temeljnih ljudskih prava uglavnom shvaća u korelaciji s *pozitivnim* moralnim dužnostima koje su fleksibilnije i koje po standardima zapadnjačkoga moralnog kodeksa nije nužno ili moguće u potpunosti i do kraja slijediti. Pogge međutim smatra da je kod kršenja (ili neispunjavanja) temeljnih ljudskih prava riječ o *negativnim moralnim dužnostima*⁷ bogatih, jer oni pomoću svojih vlada izravno krše ljudska prava siromašnih (nisu dakle samo odgovorni jer dovoljno ne pomažu), gradeći nepravedan *globalni institucionalni poredak* koji siromaštvo omogućuje, stvara i obnavlja.

3. *Globalna pravednost kao novi okvir za političko djelovanje*

Globalna je pravednost nov, »moderan« pojam u etici i filozofiji politike, neostvareni ideal koji je u realnome životu »supstituiran« pojmom i činjenicom globalne *ne-pravednosti*. Ta nepravednost rezultat je složenih odnosa u globalno umreženome i sve složenije strukturiranome svijetu u kojem vlada sustav pravila, normi, konvencija i ugovora koji ide u prilog samo nekima. Pogge se zauzima za ograničenja u zastupanju interesa vlastitih građana koji dovode do globalnoga institucionalnog poretka kakav poznajemo, a na vrhu kojeg su navedene međunarodne organizacije i najbogatije države svijeta. Potrebna je *fair* utakmica u proširenome društvenom okviru kakva je uspostavljena u demokratskim društvima.

Globalna pravednost po Poggeu zamjenjuje tradicionalne pojmove međunarodne pravde i međunarodne etike. Zbog promijenjenih odnosa nestala je jasna razlika između *inter-nacionalnog* i *intra-nacionalnog*, između vanjske i unutarnje politike. Vanjski čimbenici, koji određuju pravila igre u međunarodnim odnosima, određuju i pravila igre na domaćem terenu: pitanja upravljanja, oporezivanja, školstva, zdravstvene zaštite, poljoprivrede, vanjske trgovine, obrane, stranih ulaganja, zaštite intelektualnoga vlasništva itd. Stoga ideju pravednosti ne tre-

7 Kada govori o *negativnoj moralnoj dužnosti*, Pogge nastavlja na tradiciju moralnoga razlikovanja dužnosti koja potječe još od Kanta. *Negativne* su dužnosti moralno »jače« ili »savršene« (one od nas zahtijevaju: »ne ubij«, »ne ukradi«...), dok su *pozitivne moralne dužnosti* više dobrotvorne, upućuju nas da pomognemo, da učinimo nešto dobro. U ovoj drugoj vrsti pomoći ili dužnosti (*pozitivna moralna dužnost*) dolazi do neizbježnoga ograđivanja ili opravdanja moralnoga subjekta: pomažemo drugima »koliko je to moguće« ili »koliko je to u našoj moći«. Negativne moralne dužnosti od Kanta se još povezuju s pojmom »pravednosti«, dok se pozitivne dužnosti povezuju s pojmom »etičnosti«. Pozitivne ili dužnosti vrline Kant još naziva »nesavršenim« dužnostima.

ba više promatrati isključivo unutar pojedine nacionalne države (u Rawlsovom slučaju unutar zapadne demokracije koja počiva na liberalnim društvenim načelima⁸), već pravednost treba postaviti kao ideal globalnoga društva, svijeta u cjelini.

Pogge kritizira svog učitelja Johna Rawlsa⁹, koji je, prema Poggeu, u zavadi s idejom *moralnoga univerzalizma*¹⁰ jer nije pružio logički odgovor na dvostruke standarde i primjenu različitih moralnih načela — jednih za nacionalna zapadna društva, a drugih za globalni, ekonomski i socijalni poredak. Pogge stoga »proširuje« Rawlsovu *teoriju pravednosti* i njegovo *načelo razlike*¹¹ s nacionalnoga, državnog polja na svjetsko, globalno polje, budući da dosadašnje (i još uvijek na Zapadu prevladavajuće) moralno sagledavanje događaja i odnosa u svijetu ne odgovara današnjoj dinamičnoj i kompleksnoj stvarnosti.

- 8 Usp. John Rawls, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1971; *Pravo narodâ*, KruZak, Zagreb, 1996; *Politički liberalizam*, KruZak, Zagreb, 2000.
- 9 John Rawls jedan je od najistaknutijih filozofa politike druge polovice 20. stoljeća. U svojoj *Teoriji pravednosti* (*A Theory of Justice*) izložio je liberalnu koncepciju pravednoga društva u modernoj zapadnoj demokraciji. T. Pogge, koji je kod Rawlsa doktorirao s tezama o Kantu, donekle se razišao s učenjem svoga mentora već u knjizi *Realizing Rawls*. Knjigu je definirao kao »obranu i konstruktivnu kritiku djela Johna Rawlsa« (T. Pogge, *Realizing Rawls*, Cornell University Press, 1989, str. 1). No Rawlova *teorija pravednosti* (i njena razrađena verzija izložena u *Političkome liberalizmu*) izazvala je niz oštrijih kritika i filozofskih rasprava od njezinoga objavljivanja pa sve do danas. U opovrgavanju Rawlsove teorije ističu se *komunitaristi* (Michael Sandel, Charles Taylor, Michael Walzer, Alasdair MacIntyre), filozofi anglosaksonskoga kruga. Zajedničko im je uvjerenje kako, za razliku od proklamiranih ideja pravednosti i osobnih prava, liberalna politička tradicija zapostavlja ideju i značaj zajednice. Robert Nozick u *Anarhiji, državi i utopiji* (1974.) odgovara na *Teoriju pravednosti* s libertarijaniističkih pozicija te se protivi Rawlsovomu egalitarnom principu u uređenju države. Nozick kao odgovor nudi »minimalnu državu«, ograničenu na zaštitu i sigurnost pojedinaca koji u njoj žive. Jürgen Habermas bio je nešto bliži Rawlsu od komunitarista i Nozicka, a svoju kritiku Rawlsa okarakterizirao je kao *konstruktivnu i imanentnu* (*The Journal of Philosophy*, ožujak 1995, str. 109–131). Neizravno Rawlsovu *teoriju pravednosti* kritizira i Benedikt XVI. (još kao kardinal J. Ratzinger), suprotstavljajući se relativizmu suvremenih etičara i filozofa politike. Ideju da postoje suprotstavljene, ali jednako valjane i razumne moralne doktrine tj. »etički pluralizam« (*preklapajući konsenzus* kod Rawlsa) on smatra kulturnim relativizmom koji »opravdava dekadenciju i napuštanje razloga i načela naravnoga moralnog zakona« (Usp. Kongregacija za nauk vjere: *Doktrinarna nota o nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu*, prijevod u izdanju Obiteljskog centra — Zagreb, Zagreb, 2007, 2.2). J. Ratzinger, jednako kao i talijanski filozof i političar Marcello Pera i njemački filozof Robert Spaemann, zamjera suvremenim filozofima kantovske orijentacije izmještanje istine i dobra iz javne sfere (ali i iz suvremene filozofije), odnosno relativiziranje metafizičkih principa zarad političke koncepcije pravednosti.
- 10 Usp. WPHR, str. 110–114.
- 11 Rawls u *Teoriji pravednosti* postavlja dva načela pravednosti. Prema prvome, svaka osoba ima jednako pravo na u potpunosti odgovarajući sustav (shemu) jednakih temeljnih prava i sloboda koje su spojive s istim sustavom za sve. A prema drugome načelu, društvene i ekonomske nejednakosti trebaju zadovoljiti dva uvjeta: (a) trebaju biti od najveće koristi za najpotrebitije članove društva i (b) položaji i uredi trebaju biti dostupni svima pod uvjetima pravične (*fair*) jednakosti mogućnosti (šansi). Ovo drugo načelo poznato je kao *načelo razlike* (*the difference principle*); prema tomu načelu nejednakosti su u pravednome društvu dopuštene, ako su ispunjena ova dva navedena uvjeta.

4. Hipokrizija politike i potreba prevladavanja Westfalskoga političkog poretka

Siromaštvo u svijetu, iako najveći, nije jedini problem koji proizlazi iz trenutnačnoga institucionalnog poretka u svijetu. U svoj posljednjoj knjizi *Politics as Usual (U politici ništa novoga)* Pogge je objavio nekoliko eseja koji govore o velikom licemjerju politike Zapada te o demokratskome deficitu u njegovim vlastitim redovima. U njima se, između ostaloga, problematizira pitanje rata protiv terorizma, pitanje humanitarnih (ne)intervencija (slučaj genocida u Ruandi) i pitanje demokratskoga deficita Europske unije.

U ratu protiv terorizma Zapad je (prije svega vlasti SAD-a i Ujedinjene Kraljevine) od protivnika preuzeo neka načela i metode — na primjer, nebrigu za nedužne, kolateralne žrtve i zlouporabu morala u političke svrhe.

Drugi veliki primjer lažnoga morala Pogge razotkriva u analizi (preko javno dostupnih dokumenata) događaja koji su prethodili genocidu u Ruandi. Riječ je o prvorazrednome moralnom debaklu u međunarodnim odnosima, zbog kojeg se Pogge ne ustručava uprijeti prstom u pojedine istaknute političare kraja 20. stoljeća. Okolnosti genocida u Ruandi pomažu u razumijevanju razloga zbog kojih se problem siromaštva ne može ni danas lako riješiti, iako za to nisu potrebna velika odricanja bogatih. Pogge i na ovome primjeru ističe nebrigu i nemar. Posrijedi je »strašna nezainteresiranost« za patnje drugih, tim više ako je riječ o onima koje nikada u svakodnevnome životu ne susrećemo: »Ljudi koji nas vode i određuju našu vanjsku politiku, kao i ljudi koji su imenovani na čelna mjesta UN-a, iskazuju strašnu nezainteresiranost za smrtnu opasnost ljudi koji nisu naši sugrađani.«¹²

Sebično postupanje svjetske oligarhije Pogge ne vidi usmjereno samo prema najsiromašnijima u *trećem svijetu*. Interesi oligarhije usmjereni su i protiv »običnih« građana Zapada koji sve manje odlučuju u političkome životu. Na primjeru demokratskoga deficita u nastajanju Europske unije¹³ Pogge umjesto međunarodnoga poretka kakav poznajemo — sve od potpisivanja Westfalskoga mira u 17. stoljeću, kojim je uspostavljen temelj modernoga međunarodnog sustava neovisnih država–nacija s neprikosnovenim suverenitetom — nudi viziju novoga globalnog demokratskog poretka izgrađenog na ideji *institucionalnoga kozmopolitizma*, budući da su nadnacionalne integracije — ali ne u obliku centralizirane svjetske države — praktična neizbježnost u globaliziranome svijetu.

12 PaU, str. 173 (vlastiti prijevod). »The people who govern us and determine our foreign policy and the people they appoint to run the UN show monstrous indifference to mortal dangers encountered by those who are not citizens of our countries.«

13 Usp. PaU, str. 183–203; Pogge u eseju »Creating Supranational Institutions Democratically: Reflections on the European Union's 'Democratic Deficit'« kao paradigmatički primjer demokratskog deficita uzima neratifikaciju Mastroškog ugovora od strane njemačkog parlamenta. Ujedno se bavi demokratskim deficitom u nastajanju struktura Europske unije — ne da bi žalilo za »prolivenim mlijekom«, već stoga što bi europske integracije, provedene na demokratski način, mogle biti ogleđnim primjerom za šire globalne integracije ili demokratizaciju svijeta u cjelini.

4.1. *Institucionalni kozmopolitizam kao rješenje za novi svjetski poredak*

Pogge ideju *institucionalnoga (moralnog) kozmopolitizma* uvodi u reformu globalnoga poretka, a do nje dolazi preko legalnoga i moralnog kozmopolitizma.¹⁴ Dok je *legalni kozmopolitizam* okrenut konkretnomu političkom idealu u kojem su svi jednaki i imaju jednaka prava unutar globalne univerzalne države, *moralni kozmopolitizam* Poggeu je bliži budući da polazi od realnije pozicije jer mu je u temelju ideja da je ljudsko biće središte svijeta kao krajnja svrha moralnoga djelovanja. *Moralni kozmopolitizam*, što je također važno, može podržati i manje striktno aranžirane globalnoga društvenog uređenja. Može tako, na primjer, prihvatiti i samostalne države ili mnoštvo samoodrživih zajednica.

Kao što razlikuje *legalni* i *moralni kozmopolitizam*, Pogge razlikuje *interakcijski* i *institucionalni kozmopolitizam*. Razlikovanje se temelji na razlici između pozitivnih i negativnih moralnih dužnosti, tj. na postavljanju načela *društvene pravednosti* koja vrijedi za *institucionalni kozmopolitizam*, za razliku od temeljnih *etičkih* načela koja se odnose na *interakcijski kozmopolitizam*.¹⁵ Riječ je o komplementarnim koncepcijama koje se mogu kombinirati i međusobno upotpunjavati. Iako se Pogge usredotočuje na *institucionalni kozmopolitizam* jer se njime više može postići oko velikih globalnih ciljeva do kojih mu je stalo, svjestan je i njegovih ograničenja¹⁶.

Kao prvo, *institucionalni kozmopolitizam*, odnosno ljudska prava koja bi kroza nj trebala biti ispunjena, podrazumijeva društvene ustanove. Tamo gdje ih nema, ne može se govoriti o ispunjavanju ili o neispunjavanju ljudskih prava. Stoga je u takvim sredinama potreban drugi moralni koncept, na primjer onaj koji zagovara *interakcijski kozmopolitizam*.

14 Usp. WPHR, str. 175. Tri su osnovna elementa, objašnjava Pogge u eseju »Cosmopolitanism and Sovereignty« koje dijele sve koncepcije kozmopolitizma: individualizam, univerzalnost i općenitost. *Individualizam* podrazumijeva da je čovjek posljednja mjera stvari (*the ultimate unit of concern*), a ne obitelj, pleme ili etnička, kulturna, politička ili religijska zajednica, ili pak nacija i država. *Univerzalnost* potvrđuje da se status »posljednje ili najviše mjere« odnosi na svako ljudsko biće, a ne na tek neke grupe (aristokrate, Arijevece ili muslimane i sl.). *A općenitost* drži da taj poseban status koji se pridaje ljudskom biću ima globalnu snagu, tj. da vrijedi za svakoga, ne samo za zemljaka, sudržavljanina ili, na primjer, pripadnika iste religije.

15 Nakon što se stoljećima po pitanju međunarodnih odnosa reflektiralo o pitanjima rata i mira te su se države promatrale u njihovu suodnosu, po završetku Drugoga svjetskog rata, osnivanjem Organizacije Ujedinjenih naroda i posebice usvajanjem Opće deklaracije o ljudskim pravima, uspostavljaju se po Poggeu druge teme, a kroz postepen pad moći suverenosti država i uzdizanje svjetskih i regionalnih finansijskih i političkih institucija i organizacija — poput Svjetske trgovinske organizacije, Međunarodnoga monetarnog fonda i Svjetske banke, odnosno Vijeća sigurnosti UN-a i Europske unije — dolazi do postepenoga zamjenjivanja pojma *etičnost* pojmom *pravednost* i pomaka s analize i ocjene *interakcijskih* na *institucionalne*, strukturalne odnose i pojave u svijetu. U Poggeovu viđenju problema siromaštva u svijetu pomak s *interakcijskog* na *institucionalni* pristup osobito je važan jer ovaj potonji pristup onemogućava bogatima i moćnima da se moralno opravdaju od odgovornosti za sudbinu siromašnih. Naša je *negativna moralna dužnost*, često ponavlja Pogge, da ne surađujemo na uspostavljanju poretka koji proizvodi siromaštvo, već imamo dužnost raditi na reformi globalnoga poretka koji će doprinijeti ispunjavanju osnovnih (socijalnih i ekonomskih) ljudskih prava za sve.

16 Usp. WPHR, str. 176–177.

Kao drugo, institucionalni pristup ograničen je i u globalnoj primjeni, sve dok je globalni poredak temeljen na samoodrživim kulturama koje odgovaraju za ispunjavanje moralnih normi ili ljudskih prava, svaka u svojoj sredini. Sadašnje stanje pokazuje da se nalazimo negdje između; globalni se poredak uspostavlja, uključujući države, međunarodno pravo, diplomaciju i globalni ekonomski poredak s uređenim pravom vlasništva i tržištima kapitala, roba i usluga. Stoga se već sada, i prije *osipanja*¹⁷ suverenosti država i prije vladavine istinske demokracije, barem potencijalno, može govoriti o ljudskim pravima kao odgovornosti svih za sve.

Poggeovo »osipanje« ili »disperzija« suverenosti država ne znači da on, kao što je rečeno, zagovara centraliziranu svjetsku državu. I takva država bila bi samo inačica ionako previše istaknute države. Disperziju suverenosti, koja je sada »predominantno koncentrirana« na razini države, Pogge vidi u paralelnome procesu centralizacije (regionalne i globalne) i decentralizacije države. Na taj način ljudi bi bili istovremeno građani različitih političkih cjelina — susjedstva, grada, županije, države, regije i, na kraju, svijeta u cjelini. Pogge zamišlja da nijedna od tih političkih cjelina ne bi dominirala nad drugima. Nijedna ne bi zamijenila sadašnju ulogu države. Svjestan je idealizma i dalekosežnosti skiciranih ideja, ali spremno odbija i dva glavna moguća prigovora¹⁸.

Prvi se odnosi na dogmu o apsolutnoj suverenosti i njezinoj nedjeljivosti koja se temelji na uvjerenju da *juridičko stanje* pretpostavlja apsolutnoga (jednog) suverena. Dogma svoje podrijetlo ima u Hobbesovim i Kantovim promišljanjima¹⁹. Juridičko stanje po definiciji pretpostavlja neko tijelo koje odlučuje u sporovima. Takvo razmišljanje, međutim, koje u konačnici vodi apsolutnomu svjetskom suverenu, nema svoje pokriće u povijesti, u posljednje dvije stotine godina. Suživot temeljen na pravnim odnosima moguć je i bez takvoga svjetskoga tijela ili agencije, vrhovnoga i nezavisnog arbitra. Drugi moguć prigovor odnosi se na tobožnje postojanje »nedjeljivih vladinih funkcija« koje Pogge niječe te na primjeru »primanja u članstvo«²⁰ ili imigracijske politike polemizira sa stavovima suvremenoga američkog filozofa politike Michaela Walzera²¹ te zastupa stav o potrebi decentralizacije i te političke teme.

17 Engl. *dispersal*, usp. WPHR str. 184: »...the proposal is that governmental authority — or sovereignty — be widely dispersed in the vertical dimension.«

18 Usp. WPHR, »Cosmopolitanism and Sovereignty«, str. 184–187.

19 Pogge ističe (Usp. WPHR, str. 184–185) Hobbesa i Kanta kao filozofe koji su razvili ideju apsolutnoga suvereniteta u novovjekovnoj filozofiji, dok su preteče te »dogme« Toma Akvinski, Dante Alighieri, Marsilius iz Padove i Jean Bodin. Pogge svoje mišljenje temelji na Hobbesovom *Leviathanu* (T. Hobbes, *Leviathan*, Edited by C.B. Macpherson. Harmondsworth: Penguin, 1981, chs 14, 26 i 29), dok kao izvor Kantovih razmišljanja uzima djelo *Kant's Political Writings*, Edited by Hans Reiss, Cambridge, Cambridge University Press, 1970, pp. 75, 81, 144–5 (*Kants gesammelte Schriften*, vol. 8, ed. Königlich Preussische Akademie der Wissenschaften, Berlin: de Gruyter, 1923: 291–2 i 299; vol. 6, ed. Königlich Preussische Akademie der Wissenschaften, Berlin: Georg Reimer, 1914: 319). Usp. WPHR, str. 302, bilješka 285.

20 Isto, str. 186–187.

21 Usp. Michael Walzer, *Spheres of Justice*, New York: Basic Books, 1983, str. 38–39. Michael Walzer spomenut je ranije u bilješci br. 9 kao jedan od *komunitarista* — kritičarā Johna Rawlsa.

5. Praktična rješenja Thomasa Poggea

Pogge je u svemu praktički usmjeren filozof. Suprotstavljajući se onima koji mu prigovaraju da se bavi i »nefilozofijskim pitanjima« (poput reforme farmaceutske industrije), odgovara da se bavi onim bitnim (*what matters*), što je posao filozofije kao »ljubavi prema mudrosti«. »A mudrost je, moglo bi se reći, razumijevanje onoga bitnog«²². Tako je, prema Poggeu, istinski posao filozofa osvijetliti ono bitno²³ i vlastitim primjerom, ne apstraktnim argumentom, kroz rad na konkretnome problemu kakav je svjetsko siromaštvo, učiniti očiglednim njegovo značenje. Štoviše, Pogge se ne zaustavlja na teorijskome razmatranju ove »nefilozofijske« teme, već je njegov rad usmjeren i na interdisciplinarnu suradnju i praktično iskorjenjivanje siromaštva.

5.1. Globalna dividenda na resurse²⁴

Globalna dividenda na resurse logički je nastavak shvaćanja *postizanja* (*achieving*²⁵) demokracije i zagovaranja reforme globalnoga političkog i ekonomskog sustava. Suština prijedloga oporezivanja korištenja resursa koji naziva *globalnom dividendom na resurse* sastoji se u tome da se ne dopusti nijednoj državi, nijednoj vladi, potpunu slobodu i neograničeno raspolaganje prirodnim bogatstvima. Stoga prijedlog o uvođenju globalne dividende podrazumijeva izdvajanje maloga dijela vrijednosti prirodnih resursa koji bi omogućio da svi ljudi mogu zadovoljiti svoje osnovne potrebe. Cilj nije samo osigurati siromašnima osnovnu prehranu, zdravstvenu zaštitu ili sanitarne uvjete, nego omogućiti im da se sami pobrinu za sebe, da mogu prepoznati svoje osnovne potrebe i interese, što podrazumijeva obrazovanje, jednakopravnost u političkome životu i ispunjenje osnovnih ljudskih prava.

Da bi se globalna dividenda mogla primijeniti, a siromaštvo u svijetu iskorišteno, potrebno se najprije složiti oko činjenice da je riječ o *negativnoj dužnosti* da se prevlada globalna nepravda i velike razlike koje postoje u svijetu. Potrebno je, prema Poggeu, složiti se i oko triju uzroka globalne nepravde: a) učinak društvenih ustanova, b) isključenost od upotrebe prirodnih resursa i c) učinak zajedničke, nasilničke prošlosti (kolonijalizma).

22 PaU, str. 8: (Vlastiti prijevod.) »...and wisdom, one might say, is understanding what matters«.

23 *Isto*, str. 8: »philosophers can illuminate what really matters«.

24 Global Resources Dividend.

25 »Achieving Democracy« naziv je eseja objavljenog u WPHR-u (str. 152–173) u kojem se Pogge bavi problemom demokratske tranzicije država u razvoju i pritom okrivljuje Zapad da otežava demokratizaciju tih društava, jer »autoritarni režimi i razvijena potrošačka društva posjeduju vrlo moćan zajednički interes za blokiranje reformi koje bi povećale šansu demokraciji u zemljama u razvoju« (WPHR, str 173, Vlastiti prijevod). Osim *globalne dividende na resurse*, zemljama u razvoju/tranziciji Pogge predlaže i dva ustavna amandmana: kojim bi se: 1) mladi demokratski režimi u državama u razvoju ogradili od vraćanja dugova njihovih nedemokratskih prethodnika i 2) ograničilo diskrecijsko pravo političkih vlastodržaca na nesmetano i neograničeno raspolaganje resursima i ostalim nacionalnim bogatstvima.

Učinak *društvenih ustanova* za Poggea je sinonim učinka globalnoga ekonomskog (institucionalnog) poretka. Politika investiranja, kreditiranja, trgovine, korupcije, vojne pomoći, izvoza kulture pa čak i poticanje seksualnoga turizma uvelike utječe na životne okolnosti siromašnih u svijetu. U eseju »Eradicating Systemic Poverty: Brief for Global Resource Dividend«²⁶ Pogge oštro kritizira politiku korupcije, koja je do samoga kraja 20. stoljeća u razvijenim državama oslobadala od plaćanja poreza na novac potrošen na podmićivanje stranih dužnosnika.²⁷ Treći uzrok globalne nepravednosti Pogge vidi u učinku nasilničke prošlosti, prošlosti konkvistadora i kolonizatora, imperijalista i robovlasnika. Ta prošlost utječe na nejednake startne pozicije u različitim dijelovima svijeta do danas. Teret povijesti podsjeća na moralnu obvezu iskorjenjivanja globalnoga siromaštva.

5.2. Sporazum TRIPS i njegove posljedice

Nesreća siromašnoga dijela svijeta nije samo u broju umrlih. Zbog umrlih ugroženo je stotine milijuna njihovih najbližih, članova obitelji. Pogge u eseju »Pharmaceutical Innovation: Must We Exclude the Poor?«²⁸ skicira konkretan prijedlog reforme farmaceutske industrije i globalnoga zdravstvenog sustava kako bi se riješio problem velikoga *globalnog tereta bolesti*²⁹ koji istovremeno generira siromaštvo i proizvod je siromaštva. Pogge smatra kako postoje dva načina da se smanji *globalni teret bolesti* i visoka stopa smrtnosti u svijetu: jedan bi bio kroz institucionalnu reformu kojom bi se s ne više od 2 % pomaka u globalnoj raspodjeli dohotka riješilo pitanje teškoga siromaštva, a drugi je način izravno poboljšanje zdravstvenoga globalnog sustava — dostupnosti lijekova i cjepiva, liječenja i medicinskih tretmana.

Uzrok je velike smrtnosti, između ostalog, pravo na intelektualno vlasništvo farmaceutskih proizvoda. Pogge smatra naročito moralno problematičnim Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualnoga vlasništva (*Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights* — TRIPS) koji je bio dio urugvajskoga slijeda pregovora koji je doveo do formiranja Svjetske trgovinske organizacije (WTO)³⁰.

26 Usp. WPHR, str 202-221.

27 Tek 1999. godine usvojena je OECD-ova Konvencija o sprječavanju podmićivanja stranih dužnosnika u međunarodnim poslovnim transakcijama. Dosad je konvenciju ratificiralo 37 razvijenih država. Pogge tvrdi, a pritom se poziva i na članak objavljen u *Economistu* 2003. godine (»Bribery and business: The short arm of the law«), kako se zapadne multinacionalne kompanije i dalje ilegalno koriste podmićivanjem stranih dužnosnika.

28 Usp. WPHR, str. 222-261.

29 Engl. *Global Burden of Disease* (GBD) je projekt Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) u kojem se izrađuje komparativna analiza tereta/bremena bolesti u pojedinim svjetskim regijama te u svijetu općenito, izračunom godina života izgubljenih zbog prerane smrti ili godina života provedenih u uvjetima smanjenoga zdravlja.

30 Svjetska trgovinska organizacija (WTO) nastala je kao rezultat četiriju kruga multilateralnih pregovora o Općem sporazumu o carinama i trgovini (GATT). Posljednji, četvrti krug pregovora započeo je u Urugvaju 1986. i trajao je do travnja 1994. godine, kada je Deklaracijom iz Mara-

Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualnoga vlasništva (TRIPS) rezultat je dugogodišnje pregovaračke upornosti najbogatijih država na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama. Sporazumom se vlasnicima autorskih prava omogućuje monopol na dvadeset godina. Na ovaj multilateralni sporazum nadovezuju se brojni bilateralni ugovori koji sadrže tzv. »TRIPS-plus« — klauzulu kojom se to razdoblje monopola produžuje ili postaje »svevremeno«. Pogge ne osporava zaštitu intelektualnoga vlasništva koja s jedne strane sprječava zlouporabu i onemogućuje neautorizirane izmjene, a s druge strane omogućuje autorima zaradu, prihod od njihova intelektualnog rada putem tantijema. No moralno problematičnim postaju prava na softver i drugu tehnologiju te monopol na biološke organizme poput sjemenki ili biljaka koje su izvor hrane. Takvi patenti izravno ili neizravno onemogućuju najsiromašnijima osnovne životne potrepeštine — hranu i lijekove.

Prema Poggeu, neprihvatljivo je da se fizička reprodukcija intelektualnoga proizvoda, koja ne pridonosi trošku intelektualnoga kreativnog rada, naplaćuje iznad onog što ona doista jest — trošak proizvodnje. U stvarnosti, nakon uvođenja TRIPS-a, to je sasvim drugačije. Svako daljnje fizičko opredmećivanje intelektualnih proizvoda (knjiga, nosača zvuka, lijekova, cjepiva, molekula DNA itd. poskupljuje proizvod. Pogge razumije potrebu isključivanja u nekim slučajevima. Neki moćan softverski alat nekoj investicijskoj banci učinkovit je jedino ako nije dostupan konkurenciji. Ili, prema drugome primjeru, dizajnirana ručna torba imat će veću vrijednost, davat će veći ponos i zadovoljstvo vlasniku ako nije dostupna svima.

Medutim, ta pravila ne vrijede za farmaceutske proizvode. Iako bi se i kod njih mogli pronaći povod za zaradu — činjenica da svi nisu zdravi ili prerano umiru — krajnji je rezultat ipak, stavljajući na stranu moralnu nakaznost takvih razloga, da u konačnici od suzbijanja bolesti, osobito globalnih bolesti poput AIDS-a, profitiraju svi, a ne samo siromašni. Pogge prije svega ima na umu velike troškove javnoga zdravstva, ali i opterećenje za gospodarstva općenito. Dodatni problem kod zaštite intelektualnoga vlasništva farmaceutskih proizvoda dolazi s pravne strane. Može li se »prirodno pravo« farmaceutskih tvrtki temeljiti na zaštiti njihova intelektualnog vlasništva kada je dobro poznato da njihovi proizvodi uvelike ovise o prethodnim temeljnim ispitivanjima i istraživanjima koja se provode na sveučilištima i javnim institucijama koje financiraju porezni obveznici? Moralna strana problema, kada je riječ o farmaceutskim i biotehnološkim proizvodima, još je izravnija. Može li »prirodno pravo« inovatora biti jače od prava na život, retorički se pita Pogge.

Novi je globalni režim intelektualnoga vlasništva ugrozio proizvodnju generičkih lijekova. Prije 2005. Indija je imala zakon koji je dozvoljavao patente samo na postupak proizvodnje, ali ne i na same proizvode. Indija je nesmetano proizvodila generičke lijekove za siromašne. Potpisivanjem sporazuma s WTO-om o intelektualnome vlasništvu, to više nije moguće. Nestala je i konkurencija

keša utemeljen WTO, međunarodna organizacija koja je u svoju strukturu ugradila dotadašnji Opći sporazum o carinama i trgovini, ali je svoju nadležnost proširila na dva druga nova područja: trgovinu uslugama i intelektualno vlasništvo — TRIPS.

proizvođača generičkih lijekova koji su spuštali cijene poznatih svjetskih lijekova, tako da je udarac siromašnima sada dvostruk. Pogge stoga ne nalazi pravi razlog zbog kojeg je uveden novi globalni režim intelektualnoga vlasništva, osim neposredne dobiti za farmaceutsku i biotehnošku industriju. Ali i to će svojim reformskim planom dovesti u pitanje i zaključiti da to nije jedina mogućnost njihove dobre zarade.

5.3. Alternativni prijedlozi za široku dostupnost lijekova, »push« i »pull« programi

Osnovna je ideja da se interesima siromašnih dá jednaka težina kao i interesima bogatih. Plod intelektualnih postignuća koji dovode do za život neophodnih ili *esencijalnih lijekova*³¹ trebao bi bez naknade biti dostupan siromašnima.

Pogge zagovora reformski plan temeljen na strategiji javnoga dobra i suprotstavlja ga postojećem režimu monopoliziranih patenata. Neophodno je da reformski plan bude obuhvatan, globaliziran, a ne tek primjenjiv u nekim državama. Ipak, dostupnost intelektualnoga vlasništva nad proizvodnjom lijekova mogla bi ugroziti poticaje za istraživanja u farmaceutskoj industriji. Ako bi lijekove nakon dugotrajnih i skupocjenih postupaka istraživanja, koji često i ne uspiju, nakon toga smio svatko bez naknade proizvoditi, to bi moglo obeshrabriti farmaceutske i izumiteljske tvrtke u traženju novih lijekova.

Pogge, međutim, predlaže alternativne načine nagrađivanja za izumitelje. Navodi tzv. *push* i *pull* programe.

Programom *push* određuje se jedan izumitelj — farmaceutska tvrtka, sveučilište ili neka nacionalna zdravstvena agencija — kojem se povjerava izvesti određeni istraživački projekt. Za to su predviđena određena sredstva, a potom je proizvod, intelektualno vlasništvo, javno dostupan za tržišnu utakmicu među farmaceutskim tvrtkama.

Za razliku od programa *push*, program *pull* usmjeren je na sve izumitelje. Predviđa nagradu onomu tko prvi dođe do rješenja. Ima i dvije komparativne prednosti: ne treba platiti neuspjele projekte i generira velike financijske poticaje koji izazivaju brz i predan rad na ostvarivanju postavljenog zadatka. No ova druga prednost ima i drugu stranu: nagrada mora biti vrlo visoka kako bi nadoknabila mogućnost neuspjelih pokušaja. Utoliko je ovaj program sličniji postojećem režimu izuma i proizvodnje lijekova.

5.3.1. Model reforme koji Pogge zagovara — program »full-pull«

Poggeov model reforme za široku dostupnost esencijalnih lijekova počiva na dvama temeljnim principima. Prvi je da se njime ne ukida dosadašnji monopolistički patentni režim, već ga program *full-pull* upotpunjuje, a drugi da novi globalni patentni režim za esencijalne lijekove bude financijski nagrađen proporcionalno njegovu učinku na *globalni teret bolesti*.

Za razliku od prvih dvaju programa, program *full-pull* ne određuje se izvana, ne određuju ga političari i vlade, već je riječ o nekoordiniranim odlukama konkurentnih izumitelja. Ovaj program na bolji način regulira pitanje financijskih

31 Listu esencijalnih lijekova određuje Svjetska zdravstvena organizacija.

naknada za nove lijekove jer se one određuju na temelju postignutih rezultata — utjecaja na *globalni teret bolesti*. Podupire proizvođače jeftinijih generičkih lijekova. Osigurava pristup lijekovima svima, čak i najsiromašnijima, što u nekim slučajevima dovodi i do snižavanja cijene lijeka, čak ispod troška proizvodnje. Dok sadašnji sustav ne potiče farmaceutske i biotehnološku industriju na istraživanje novih cjepiva i lijekova, već na osiguranje ovisnosti pacijenata o dnevnoj dozi postojećih medikamenata ili čak na potrošnju lijekova u osoba kojima oni nisu nužno neophodni, program *full-pull* bio bi orijentiran prvenstveno na rezultate koji bi uz najmanji trošak smanjili *globalni teret bolesti*. Iz istoga razloga, prema ovome reformskom planu bila bi bitna ne samo dostupnost lijekova najsiromašnijima, već i njihova puna upućenost u primjenu (doziranje i pravilnu uporabu), kao i interes za poboljšanje zdravstvenih sustava u siromašnim državama.

Očito je da bi program *full-pull* trebao biti privlačan farmaceutskim i biotehnološkim korporacijama, omogućiti im isplativost istraživanja i proizvodnje lijekova za danas zanemarivane bolesti u najsiromašnijim dijelovima svijeta — malariju, upalu pluća, dijareju i tuberkulozu.³²

Pogge se još pita ne postoje li i drugi, bolji načini iskorjenjivanja bolesti tako tipičnih za najsiromašnije dijelove svijeta poput dostupnosti pitke vode i sanitarnih čvorova, zaštite od komaraca–malaričara i sl. Odgovor je potvrđan. Iznijeti plan reforme koja regulira farmaceutske izume središnji je modul koji bi mogao biti proširen na veći projekt sveukupne zdravstvene reforme.³³

Dodaje još jedan bitan razlog zašto treba početi od farmaceutskih proizvoda. Farmaceutske tvrtke poput Pfizer, čija je tržišna kapitalizacija gotovo dvostruko veća od zajedničkoga bruto–nacionalnog prihoda 24 najsiromašnijih afričkih zemalja, mogu pokrenuti takvu reformu uz svesrdnu pomoć zapadnih vlada ako i same u njoj pronađu svoj interes. Stoga je politički realizam, naglašava Pogge, jedna od bitnih sastavnica mogućega uspjeha ove reforme, kao što je i preduvjet za bilo koji drugi program iskorjenjivanja siromaštva.

Predstoji još dosta posla da bi program *full-pull* zaživio.³⁴ Potrebno je napraviti definiciju odgovarajuće metrike za *globalni teret bolesti*, odrediti financijsku

32 Usp. WPHR, str. 236. Pogge podsjeća da se danas znatno veća sredstva ulažu u istraživanje neesencijalnih lijekova poput lijeka za sprječavanje opadanja kose ili uklanjanja nekih drugih estetskih problema suvremenoga čovjeka, nego za esencijalne lijekove o kojima ovise životi milijuna ljudi. Farmaceutske su tvrtke iz tih i sličnih razloga danas proglašavane moralnim zlom (WPHR, str. 251), koje stavlja profit iznad života ljudi. Pogge ne proturječi takvim ocjenama, ali smatra da one najčešće promašuju cilj. Korijen zla ne leži u tome kako kompanije posluju, nego u tome kako im se regulira način poslovanja i motivacija. Ako se tržište strukturira tako da korporacije zarađuju milijarde navodeći ljude da puše, tada će one dati sve od sebe da bi ljudi pušili. U suprotnome, ako se regulira tako da se mogu zaraditi milijarde na tome da ljudi prestanu pušiti, korporacije će dati sve od sebe da im u tome pomognu.

33 Otuda i značenje riječi »full« u nazivu programa *full-pull*, jer ovdje nije samo riječ o tome da lijekovi moraju biti do kraja, u potpunosti (*full*) pristupačni pacijentima, kako bi bili učinkoviti u smanjivanju smrtnosti, već je riječ i o tome da jednom kada se ovaj program uspješno primijeni u farmaceutskoj industriji, može proširiti, kao princip, i na ostala područja zdravstvene reforme koja bi doprinijela rješenju problema globalnoga siromaštva.

34 Na nekoliko mjesta Pogge napominje da skupina stručnjaka multidisciplinarno radi na detaljnoj izradi ovoga programa, a na samome kraju eseja »Pharmaceutical Innovation: Must We Exclude the Poor?« (usp. WPHR, str. 261) izrazio je nadu da bi program, kada bi ga podržale razvijene

naknadu za smanjenje točno određenoga dijela *globalnog tereta bolesti*, odrediti načine mjerenja učinka smanjenja globalnoga tereta bolesti i doraditi mnoge druge detalje.

Osim detaljne razrade reformskoga plana potrebna je i politička mobilizacija kako bi ga prihvatili građani i vlade diljem svijeta³⁵. U moru različitih inicijativa i planova za iskorjenjivanje siromaštva potrebno je postići kolektivnu političku volju i doći do zajedničke reformske strategije. Druga se strana (agro–industrija, računalna industrija, farmaceutska industrija i industrija zabave) dobro međusobno koordinirala, nametnuvši postojeći globalni poredak putem zaštite intelektualnoga vlasništva (TRIPS i TRIPS–plus sporazumi), nakon što je prethodno u to uvjerila i pridobila vlade.

Podvuče li se s Poggeom crta pod programom *full–pull*, rezultat se doima obećavajućim i prihvatljivim, ne samo farmaceutskim i biotehnoškim tvrtkama koje bi odsad zarađivale služeći znatno većoj populaciji pacijenata; čini se prihvatljivim i »običnim« ljudima koji njegovim prihvaćanjem ne bi ponijeli velik teret.

Zaključak

Siromaštvo je, prema interpretaciji Thomasa Poggea, vrlo težak moralni problem na savjesti čovječanstva. Nije riječ o izdvojenome problemu, već o ekstremnom ishodu funkcioniranja »društvenih ustanova« ili globalnih — rawlsovski rečeno — »temeljnih struktura«. Radi se o globalnom problemu koji je moguće riješiti jedino globalnom reformom. Globalna reforma podrazumijeva kako političke, tako i gospodarske strukturalne promjene.

Pogge smatra da bi malom institucionalnom promjenom (a ne putem humanitarne pomoći i drugih oblika dogovaranih i dobrovoljnih davanja za siromašne), u kojoj bi siromašnjoj polovici čovječanstva u konačnici pripalo svega 2 % globalnoga domaćeg dohotka više nego trenutno, nestalo sve siromaštvo mjereno današnjim mjerilima.

Naime, početkom ovoga tisućljeća siromašnija polovica stanovništva posjedovala je svega 1,1 % globalnoga bogatstva. S druge strane, 10% najbogatijih posjedovalo je 85,1% svjetskoga bogatstva. Oni najbogatiji, 1% najbogatijih posjedovali su 39,9%. Zaključak je da se siromaštvo može iskorijeniti neznatnim odbiranjem bogatijega dijela čovječanstva.

države na čelu sa SAD–om i Europskom unijom, mogao postati dijelom globalne ekonomske arhitekture do kraja desetljeća. (Za potrebe objavljivanja drugoga izdanja WPHR–a esej je redigiran 2007. godine. Stoga se »kraj desetljeća« odnosi na kraj 2010. godine.)

35 Usp. WPHR, str. 258. Porezni bi obveznici za ovaj program morali izdvojiti puno manje od 1% svoga bruto–prihoda. Pogge navodi podatak da je za godišnju provedbu programa potrebno između 45 i 90 milijardi američkih dolara. Kada bi sve države svijeta sudjelovale u provedbi, to bi u slučaju 45 milijardi iznosilo 0,1%, a u slučaju 90 milijardi 0,2 % globalnoga proizvoda iz 2005. godine. Ako bi na primjer samo SAD, koji predstavlja 30 % globalnoga proizvoda, odustao od projekta, porezni obveznici u drugim državama godišnje bi izdvajali između 0,14 i 0,28 % svoga bruto–dohotka. U slučaju da program odbiju države koje predstavljaju dvije trećine globalnoga proizvoda, preostali bi plaćali između 0,3 i 0,6 % svoga bruto–dohotka.

Unatoč tome, svjestan je Pogge, konkretna rješenja, nisu tako jednostavna i lako ostvariva. Potreban je interdisciplinarni pristup. On i dalje radi na mogućim rješenjima s grupom stručnjaka s različitih područja.

Pogge rješenje cijeloga problema vidi u suradnji s bogatima, ali ne na njihovu štetu. Da bi se stvari počele mijenjati, potrebno je, možda prije svega, buđenje svijesti ljudi o njihovoj odgovornosti. Stoga u reformskome procesu značajnu ulogu stoga trebaju imati građani demokratskih društava koji trebaju inicirati neophodne promjene za globalnu demokratizaciju jer je ona neophodna za ostvarenje globalne pravednosti, ostvarenjem koje bi, kao minimum, bila zajamčena temeljna ljudska prava.

Radilo se o poslu za filozofe ili ne, ovaj problem ne smije biti podcijenjen. »Kada je siromašnija polovica čovječanstva stiješnjena ispod 3% globalnoga dohotka živeći u strašnome siromaštvu i umirući od njega stopom od dvije tisuće ljudi svakoga sata, ne možemo svi od toga jednostavno okrenuti glavu.«³⁶

Global Justice and Poverty in the World as Interpreted by Thomas Pogge

Branko Zebić*

Summary

Thomas Pogge sees the cause of poverty in the world as to be found primarily in structural relations, in the current global institutional order which has been built up in detail within many of its segments in the last twenty years or so, that is since the end of the Cold War. For a reformation of the existing order to take place, due to which 50,000 people die daily, we need to look a little further into the past to the Westphalian agreement in the seventeenth century, and at the same time to create out of globalization an effective democratic process, which is the task of all of us ordinary citizens. This is the only way in which a new political and economic architecture can be shaped for the welfare of all, not, as it is now, for the increasing advantage of only a small financial and business elite. Unlike John Rawls whose idea of justice is the grounds for the regulation of a modern western liberal state, Pogge places justice in a broader global context. The article also portrays Pogge's solutions for allaying world poverty such as reforming of the pharmaceutical industry which he has been working on for a number of years with a group of experts from various fields. Key words: Thomas Pogge, poverty, global justice, institutional cosmopolitanism, moral universalism, negative moral duty, Global Burden of Disease (GBD)

³⁶ PaU, str. 9.

* Branko Zebić MSc, Ministry of Foreign and European Affairs. Address: Trg N. Š. Zrinskog 7–8, 10 000 Zagreb, Croatia. E-mail: branko.zebic@mvep.hr

